

dr. Benkő Orsolya

Mindent vagy semmit?

A világnézeti semlegesség alapjogi minimum-követelményének
konceptiója

című doktori értekezés tézisei

Témavezető:

Dr. Somody Bernadette Ph.D.

Eötvös Loránd Tudományegyetem
Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola
2023

Tartalomjegyzék:

1. A kutatás előzményei, aktualitása	1
2. A kutatás célja	2
3. Az alkalmazott kutatási módszerek	3
4. A dolgozat eredményeinek bemutatása	5
5. A témában megjelent publikációk listája.....	9

1. A kutatás előzményei, aktualitása

Az állam világnézeti semlegessége mind a jogirodalomban, mind a joggyakorlatban, mind a közéletben sokat hangoztatott követelménnyé vált. Ugyanúgy a világnézeti semlegesség követelményét kérjük számon a Brüsszel főterén hagyományosan állított karácsonyfáról szóló vitában, a közterületen bevezetett “burka tilalmak”¹, a vallási elkötelezettséget tükröző tanrend, és a szülők tudta nélkül, a gyermek akarata ellenére állami iskolában végzett vallási szertartás esetében². A semlegesség folytonos hangoztatása az olyan események kiváltotta politikai és közéleti vitákban, amikor az állam vagy valamely képviselője bármilyen – tág értelemben vett – értékalapú magatartást tanúsított vagy szabályozást fogadott el, azt eredményezte, hogy az állam semlegességének követelménye politikai alapon választható “értékké” redukálódott.

A rendszerváltás óta Magyarországon is folyamatosan zajlanak az állam világnézeti semlegességét érintő viták. Kezdve az állami oktatás semlegességének kérdésével, a vasárnapi munkaszüneti nap keresztény gyökerein, a különböző politikai szereplők vallásgyakorlásán és annak kinyilvánításán, a jogszabályok vallási eredetű indokolásán át, egészen az Alaptörvényben helyet kapó rendelkezés, “a keresztény kultúra szerinti értékrend szerinti nevelés” biztosításáig. Míg egyesek az elmúlt évtized jogi, társadalmi átalakulásában az állam teljes elkötelezettségét látják, addig mások csak a hagyományok, a nemzeti kultúra és az európai közös értékek megőrzéseként értékelik a jogi változásokat és a közpolitikai aktualításokat. A világnézeti semlegességgel kapcsolatos viták magyarországi újjáéledése arra ösztönzik a tanulmányt, hogy semlegesség alapjogi magjának lehatárolását a magyar alkotmányos joggyakorlatra kiemelt figyelmet fordítva tegye.

---

¹ S.A.S. v. France, Application no. 43835/11, Judgment of 1 July 2014.

² Ebben az esetben a gyermek nem csak végighallgatásra vagy túlzott hangsúllyal történő tanulásra, hanem konkrét vallásgyakorlásra kényszerült. Perovy v. Russia Application no. 47429/09, Judgment of 20 October 2020.

2. A kutatás célja

A világnézeti semlegesség fogalmának tisztázatlansága³ jellemzi az Emberi Jogok Európai Bíróságának, és a magyar Alkotmánybíróság joggyakorlatát is. A követelmény tartalmával kapcsolatos bizonytalanság mellett a semlegesség eszmetörténetének, gyakorlatának és a jogirodalomban történő értelmezésének vizsgálata egyértelműen rámutat arra, hogy az állam világnézeti semlegessége elválaszthatatlanul fonódik össze a lelkiismereti és vallásszabadsággal, az egyenlő méltóság követelményével és a véleményszabadsággal. A semlegességet történetileg, és a joggyakorlatban is ezek az alapvető jogok hívták életre, és a jogirodalomban, és az alapjogi bírásokban megjelölt célja továbbra is a lelkiismereti és vallásszabadság, az egyenlő méltóság és a véleményszabadság érvényesülése.

A dolgozat hipotézise, hogy a világnézeti semlegességnek ebből, az alapjogi kötődéséből eredően, biztosan van egy olyan “magja”, ami nem politikai választás kérdése, és nemcsak a vallást felváltó köztársasági erkölcsiség létrehozására szolgál,⁴ hanem az alapjogok érvényesülése mellett elkötelezett demokráciák számára kötelező erejű követelmény. A semlegesség követelményének ezt, az alapjogoktól elválaszthatatlan tartalmi részét nevezi a dolgozat a semlegesség alapjogi tartalmának, vagy a semlegesség minimum követelményének.⁵ A dolgozat végcélja, hogy a semlegesség alapjogi magjának a tartalmát tárja fel.

A kutatásnak nem célja, hogy a tág értelemben vett világnézeti semlegességnek alapjogi igazolását adja meg, vagy alapjogi kötőerővel ruházza azt fel. A hipotézise ennél sokkal kevesebb: a tág követelményen belül elkülöníthető egy kis alapjogi mag. Az alapjogi mag megállapítása kétféle hasznot ígér. Az első, hogy már csak azáltal is gátat szab a semlegesség inflációjának, hogy megállapítjuk a létezését. A második, hogy kitisztíthatja és egyszerűsítheti az állam világnézeti elfogultságával kapcsolatos alapjogi megközelítéseket és akár az alapjogi ítélkezést.

---

³ Corrado Del Bò: Tre concetti di neutralità, *Rivista di filosofia* 2009/2, 185-208., DOI: 10.1413/29553.

⁴ Michel TROPER: A muzulmán fátyolviselés és az oktatás semlegességének problémája Franciaországban, *Fundamentum* 1997/2.

⁵ A semlegesség alapjogi megközelítése, tehát nem jelenti, hogy minden egyes, az előzőekben felsorolt elköteleződésre utaló állami aktust alapjogsértő magatartásként szeretnénk értékelni.

A világnézeti semlegesség követelményének az alapjogi mag megtalálása érdekében végzett lecsupaszítása látszólag azt eredményezheti, hogy a kutatás mellőz akár alkotmányjogi szempontból is fontos tartalmi elemeket. Elengedhetetlen ezért leszögezni, hogy a kutatásnak nem célkitűzése megadni a világnézeti semlegesség definícióját.

A jelen munka célja egyrésztől igazolni, hogy a semlegességnek van egy olyan tartalmi halmaza, ami közvetlenül az alapvető jogokból hármlik az államra, másrésztől pedig ennek az alapjogi magnak a tartalmát azonosítani. A semlegesség definíciója tehát sokkal tágabb lehet a tanulmány eredményeként született tömör meghatározásnál. A semlegesség alapjogi magjának feltárása mégis hasznos lehet abban, hogy megakadályozza a semlegesség inflációját. A semlegesség követelményének elértéktelenedése ahhoz vezethet, hogy minden, az állam világnézeti elköteleződését kifejező aktust úgy ítélünk meg, mint ami “csak” a semlegesség követelményét sérti. Az alapjogi minimum koncepció megakadályozhatja, hogy a világnézeti semlegesség elértéktelenedett tartalmával együtt öntsük ki az érintett alapjog védelmére való igény egy részét is.

3. Az alkalmazott kutatási módszerek

A tanulmányt a joggyakorlat ihlette, és célja, hogy a semlegesség követelményének olyan megközelítést adjon, amely a gyakorlatban is hasznosulhat. A kutatásnak nem célja, hogy új, még “fel nem fedezett” alapjogot teremtsen, vagy hogy “felülírja” az eddigi alapjogi joggyakorlatot. Ehhez igazodik a tanulmány módszere, ami garantálja, hogy az nem a joggyakorlat felülbírálására vállalkozik, hiszen nagyrésztben a Magyarország szempontjából legfontosabb alapjogi bíráskodást végző szervek esetjogának elemzésén nyugszik.

A tanulmány az AB és az EJEJEB gyakorlatában egyaránt megtalálható, de következetesen nem érvényesített és nem részletezett nézőpont, a semlegesség alapjogi tartalmának felderítésére indul. A dolgozat két nagy részre bontható. A 2. és 3. fejezetei igazolják, hogy a semlegesség eszmetörténetét, morálfilozófiai megalapozását, jogi értelmezését és a joggyakorlatban történő “felhasználását” tekintve is, magától értetődő módon kötődik egyes alapvető jogokhoz. A második nagy gondolati részhez a 4. és 5. fejezetek tartoznak, amelyek már kifejezetten a semlegesség alapjogi tartalmának azonosításáról szólnak.

Mind az eszmetörténeti, mind a morálfilozófiai és jogi elemzés, mind pedig a joggyakorlat számbavétele a nyugati kultúrkörön belül érvényesülő gondolkodásra korlátozódik. Nem vállalkozom arra, hogy a semlegesség kultúrákon átívelő fogalmát vagy minimumkövetelményét mutassam be. A világnézeti semlegesség a nyugati kultúrkörön belül is vitatott és inflálódott követelmény. Éppen ezért nemcsak a világunk teljes kulturális spektrumában, hanem az alapvető jogok tartalmában nagyjából megegyező államokra és jogi kultúrára leszűkített nézőpontból is érdemes vizsgálni a semlegességnek azt a tartalmát, ami nem választható és nem a politikai irányvonalak mentén rendezhető követelmény.

A tanulmány nemcsak gyakorlati ihletettségu, hanem módszerét tekintve is a joggyakorlathoz kötődik. A semlegesség alapjogi felfogásának igazolását, és az igazolást követően az alapjogi mag tartalmának azonosítását is a joggyakorlat elemzésén keresztül fogom elvégezni. A joggyakorlat elemzésekor, a dolgozat célkitűzéséből adódóan nem a nyugati országokban elfogadott értelmezések egyenként történő feltárására, hanem a közös minimum megállapítására törekszem. A közös minimum pedig megállapítható egy olyan alapjogi bírói fórum joggyakorlatán keresztül, amelyiknél az európai országok alapjogi vitái csúcsosodnak ki, és amely ítélezését maga is egy minimumsztenderd alapján végzi, széles mérlegelési szabadságot hagyva a tagállamok számára. Ez, az immár nagy múltra és számtalan elbírált esetre visszatekintő fórum az Emberi Jogok Európai Bírósága. A semlegesség alapjogi magját a dolgozat az EJEB joggyakorlatának elemzésén keresztül fogja megállapítani. Mivel a tanulmány célkitűzése az is, hogy a magyar alapjogi joggyakorlatból eredő minimum semlegesség tartalmát szintén megtalálja, ezért az EJEB-en kívül, a magyar Alkotmánybíróság döntéseit szintén elemzi.

A dolgozat a jogirodalmat és a jogfilozófiát a joggyakorlat elemzésének értelmezésére és strukturálására használja. Ezeknél a forrásoknál széles értelemben használja fel a nyugati kultúrkörbe tartozó tanulmányokat. A jogirodalmi elemzéseken túl, szintén megjelennek az Európán kívüli, nyugati kultúrkörhöz tartozó országokból származó példák, ezekre is igaz azonban, hogy nem a végső következtetések levonásában, hanem a jogi problémák illusztrálásában vagy értelmezésében segítik a kutatást.

4. A dolgozat eredményeinek bemutatása

A tanulmány köztes eredményei:

- **A semlegesség nem csupán választható elv, hanem bizonyos tartalmi elemei a lelkiismereti és vallásszabadságot, az egyenlő méltósághoz való jogot, és a véleménynyilvánítás szabadságát hivatottak biztosítani.**⁶ A dolgozat ezt a tézisést eszmetörténeti,⁷ morálfilozófiai,⁸ jogirodalmi⁹, és az EU jogát és joggyakorlatát vizsgáló elemzésen keresztül igazolja.
- **A semlegesség alapjogi dogmatikai szempontú elemzése rámutat arra, hogy a követelmény bizonyos tartalmi elemeinek alanyi alapjogi jogosultságként való meghatározásának létjogosultsága fennáll.**¹⁰

A tanulmány a világnézeti semlegesség dogmatikai helyét az alanyi alapjogok három, elengedhetetlen tulajdonságán keresztül jelöli ki. Amennyiben a világnézeti semlegesség követelménye – vagy annak egyes elemei – értelmezhetőek alanyi alapjogként, annak; kikényszeríthetőnek¹¹ és a nyugati kultúrkör demokráciái számára kötelezően érvényesülendőnek kell lennie. A harmadik alapjogi tulajdonság pedig, hogy mivel a véleménynyilvánítás szabadsága, a vallásszabadság és az emberi méltósághoz való jog az államot kötelező jogok, a alapjogi jogosultságukként definiált

---

⁶ Ian LEIGH - Rex AHDAR: Post- Secularism and the European Court of Human Rights: Or How God Never Really Went Away *The Modern Law Review* 2012/6.,

⁷ HORVÁTH Mihály: Williams Roger, a „szabad egyház a szabad államban” elv megteremtője s megtestesítője (Budapest Ráth Mór 1873), John LOCKE: Levél a vallási türelemről (Stenlic Kulturális Alapítvány Budapest 2003), David LITTLE: Religion, peace, and the origins of nationalism, in: Atalia Omer - R. Scott Appleby - David Little (ed.) *The Oxford Handbook of Religious, Conflict and peacebuilding* (Oxford University Press Oxford 2015)., SAJÓ András: A semlegesség doktrínái és az állam, *Beszélő* 2003/10., John Stuart MILL: A szabadságról (Helikon Budapest 2020).

⁸ Jürgen HABERMAS: *Between Neutralism and Religion*, (Malden, Polity Press 2008), John RAWLS: *Political Liberalism* (New York Columbia University Press 1993), KIS János: *Az állam semlegessége* (Kalligram Pozsony 2015), Thomas NAGEL: *Equality and partiality* (Oxford, Oxford 1995), Joseph RAZ: *Liberalism, autonomy and the politics of neutral concern*, *Midwest Studies in Philosophy*, 1982/1., Ronald DWORKIN: *Sovereign Virtue* (Cambridge: Harvard University, 2001).

⁹ Jonathan Hanvan ANTWERPEN (szerk.): *The Power of Religion in the Public Sphere* (Columbia University Press Columbia 2011).

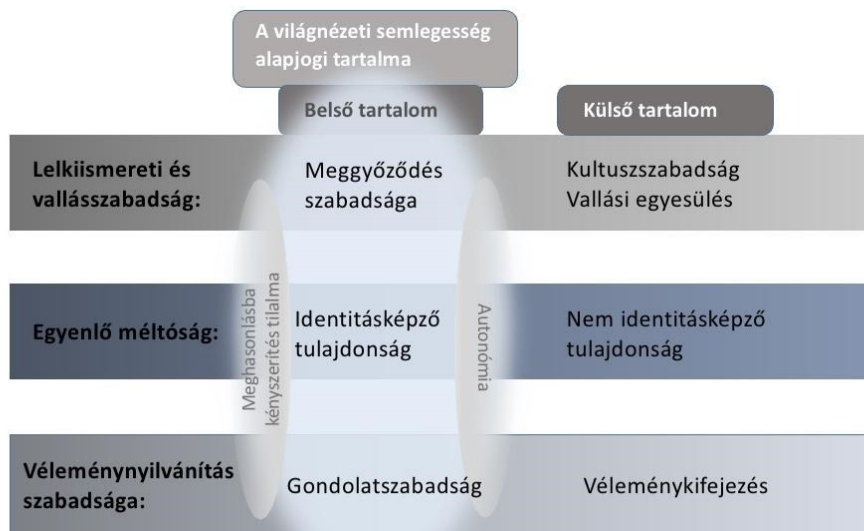
¹⁰ 4/1993. (II. 12.) AB határozat, 3236/2015. (XII. 8.) AB határozat, 6/2013. (III. 1.) AB határozat, KÖBEL Szilvia: A köztisztviselői eskü és a lelkiismereti szabadság, *Fundamentum* 2009/4., SCHANDA Balázs: A világnézeti semlegesség jogi szemmel *Magyar Szemle*, 1994/ 6., SCHANDA Balázs: Vallásszabadság, közjő, keresztény kultúra *Acta Humana* 2020/3.

¹¹ SÁRI János – SOMODY Bernadette: *Alapjogok. Alkotmánytan II.* (Osiris Budapest 2008) 23., GÁRDOS-OROSZ Fruzsina: *Alapjogok korlátozása* in. JAKAB András (szerk.): *Az Alkotmány kommentárja* (Budapest Osiris 2009) 435-437., HALMAI Gábor – TÓTH Gábor Attila: *Emberi jogok* (Osiris Budapest 2008).

semlegességnek szintén az állam és egyén viszonyában értelmezhető jogosultságnak kell lennie.¹²

A tanulmány, a választott módszeréhez igazodóan, a semlegesség alapjogi dogmatikai helyének kijelölését az AB és az EJEB¹³ joggyakorata alapján végzi el, akként, hogy azt vizsgálja, hogy a három alanyi alapjogi tulajdonság jellemzi-e a bíróságok által alkalmazott semlegesség követelményét.

A dolgozat végső következtetése:

1. ábra: A semlegesség követelményének alapjogi tartalma

- Az 1. ábra azt mutatja be, hogy a **világnézeti semlegesség a lelkiismereti és vallásszabadság, az egyenlő méltósághoz való jog és a véleménynyilvánítási szabadság “belső” részeihez kapcsolódik.** A vizsgált alapvető jogok “belső” részének az egyénen belül zajló, az egyén identitását meghatározó életfelfogásokat (legyen ez vallás, gondolat vagy az életünkről kialakított képünk) értjük, amik az állam számára

¹² SÁRI János – SOMODY Bernadette: Alapjogok. Alkotmánytan II. (Osiris Budapest 2008) 24-25, GÁRDOS-OROSZ Fruzsina: Alapjogok korlátozása in. JAKAB András (szerk.): *Az Alkotmány kommentárja* (Budapest Osiris 2009) 430-431., HALMAI Gábor – TÓTH Gábor Attila: Emberi jogok (Osiris Budapest 2008) 90-91.

¹³ Lautsi and Others v. Italy, Application no. 30814/06., Judgment of 18 March 2011., Perovy v. Russia Application no. 47429/09, Judgment of 20 October 2020., Kerry O’HALLORAN: State Neutrality The Sacred, The Secular and Equality Law (Cambridge Cambridge 2021), Julie RINGELHEIM: State Religious Neutrality as a Common European Standard? Re-Appraising the European Court of Human Rights Approach *Oxford Journal of Law and Religion*, 2017/1., Malcolm EVANS - Peter PETKOFF: A Separation of Convenience? The Concept of Neutrality in the Jurisprudence of the European Court of Human Rights, *Religion, State and Society* 2008/3., Kostas KOUKOUZELIS: Neutrality, Religious Symbols and the Question of a European Public Sphere, *Politics in Central Europe*, 2008/4.

megfoghatatlanok és érinthetetlenek.¹⁴ A lelkiismereti és vallásszabadság esetében ez a meggyőződés szabadsága,¹⁵ az egyenlő méltósághoz való jogban az ember személyiségképző identitása,¹⁶ a véleménynyilvánítás szabadságának belső birodalma a gondolatszabadság.¹⁷ A világnézeti semlegesség követelménye pedig a meg hasonlításra kényszerítés tilalma által éppen ezeket a belső tartalmakat hivatott védeni.

Az ember belső világa az állam számára elzárt tartomány, azt megismerni, jellemezni, vagy annak körét objektív szempontok alapján körülírni nem tudja. Ezért a dolgozat a világnézeti semlegessége alapjogi koncepcióját, az alapjogok belső része azonosítására szolgáló teszttel adja meg.

- **A dolgozat végső eredménye rövid és tömör. Egyfajta tesztet rajzol ki, amely segítségével eldönthető, hogy melyek azok a magatartások, amelyekkel az állam világnézeti elfogultsága alapjogot sért.** A teszt elvégzésének egyes szempontjait a dolgozat alapjogspecifikus fejezetei (4.1.–4.3.) tartalmazzák. A semlegesség alapjogi koncepciójának ilyen mércéje természetesen hordoz magában mérlegelést engedő elemeket, és újdonsága miatt, kiforratlanságokat. Nem mutatja meg a jogesetek matematikai megoldását, sokkal inkább a mérlegelés szempontjaira, és terjedelmére világít rá.

---

¹⁴ Rainer FORST: Two stories about toleration in. Lorenzo ZUCCA - Camil UNGUREANU (szerk.): Law, State, Religion in the New Europe (Cambridge University Press Cambridge 2012)

¹⁵ Paul M. TAYLOR: Freedom of Religion UN and European Human Rights Law and Practice (Cambridge University Press Cambridge 2006), SCHANDA Balázs: A gondolat, a lelkiismeret és a vallás szabadsága in JAKAB András – FEKETE Balázs (szerk.): Internetes Jogtudományi Enciklopédia (Alkotmányjog rovat, rovatszerkesztő: BODNÁR Eszter, JAKAB András) <http://ijoten.hu/szocikk/a-gondolat-a-lelkiismeret-es-a-vallas-szabadsaga> (2018).

¹⁶ John RAWLS: Political Liberalism (Columbia University Press 1993), KOVÁCS Kriszta: Az egyenlőség felé (L'Harmattan Budapest 2012), Christopher MCCRUDDEN: Litigating Religions: An Essay on Human Rights, Courts, and Beliefs (Oxford University Press Oxford - New York 2018), Christopher MCCRUDDEN (szerk): Understanding Human Dignity (Oxford, Oxford University Press 2013)., Sandra FREDMAN: Substantive equality revisited, *International Journal of Constitutional Law* 2016/3., Jürgen HABERMAS: Between Naturalism and Religion (Cambridge Polity Press 2008).

¹⁷ Ian LOVELAND: Importing the First Amendment Freedom of Expression in American, English and European Law (Hart Publishing 2014), Robert H. BORK: Neutral Principles and some First Amendment Problems, *Indiana Law Journal* 1971/1., KOLTAY András: A szólásszabadság alapvonalai (Századvég Budapest 2009), Alexander MEIKLEJOHN: Political Freedom: The Constitutional Powers of the People, (Oxford University Press, Oxford 1965).

A) Amennyiben az adott ügy az egyén meggyőződése sérelmét veti fel (akár az érintett állítása alapján):

- 1) A védelemre érdemes meggyőződés esetében az állam kizárólag annak megalapozottságát, komolyságát, kohézióját és fontosságát vizsgálhatja. Nem vizsgálható annak szoros tartalma, és a felsorolás nem bővíthető változó, kiszámíthatatlan szempontokkal.
- 2) Az állam az egyénnek valamely valláshoz vagy meggyőződéshez való tartozását alapos, objektív indok nélkül nem kérdőjelezheti meg.

B) Az államnak tartózkodnia kell attól, hogy

- 1) valamely világnézet irányába elfogult magatartást tanúsítson, és ezzel
- 2) olyan módon avatkozzon be az egyén életébe,
- 3) hogy az befolyásolja az egyén önazonosságához tartozó döntéseinek meghozatalát. Ilyenek lehetnek az ember neve, nyelve, kulturális önazonossága, szexuális irányultsága és vallása.

C) Az államnak világnézeti elkötelezettsége miatt nem szabad elmulasztania, hogy

- 1) a társadalmi különbségekre tekintettel a hátrányosabb helyzetben lévő csoportokat külön intézkedésekkel segítse, ezzel elkerülve, hogy a nemtevéseivel olyan helyzetet idézzon elő, amelyben a hátrányosabb helyzetben lévő csoportok/személyek, ezen helyzetüknél fogva akadályoztatva érhetnek el bizonyos, az átfogó célok megvalósítására ajtót nyitó lehetőségeket.
- 2) eleget tegyen azon kötelezettségének, amellyel biztosítja, hogy az ember ne kerüljön teljesen kiszolgáltatott vagy alárendelt szerepbe.

5. A témában megjelent publikációk listája

Benkő Orsolya: Összecsiszolt tartalom: A "keresztény értékrend szerinti nevelés" értelmezési kerete
MAGYAR JOG 2022/4.

Benkő Orsolya: Ártalmas önrendelkezés? Az Alkotmánybíróság ártalom fogalma és a kognitív fogyatékossgal élő emberek döntéshozatala
BIBÓ JOGI ÉS POLITIKATUDOMÁNYI SZEMLE 2021/1. 29-44.

Benkő Orsolya: Az állam világnézeti semlegességéhez való jog? II.: A semlegesség alapjogi értelmezése az EJEB gyakorlatában
MTA LAW WORKING PAPERS 2021/20.

Benkő Orsolya: Az állam világnézeti semlegességéhez való jog? I.: A semlegesség alapjogi értelmezésének lehetősége az Alkotmánybíróság gyakorlatában
MTA LAW WORKING PAPERS 2021/19.

Benkő Orsolya: Kötéltánc: A keresztény kultúra fogalma és az állam világnézeti semlegessége
JOGI TANULMÁNYOK 22, 2021